

Cunera III

De Cunerakapel, de ommegang en het Egelsemeer

In dit hoofdstuk wordt de rol van Cunera na haar dood belicht. Koning Radboud die haar bij Keulen gered zou hebben uit handen van de Hunnen, zou volgens de legende op de plek waar ze gedood werd een grafmonument hebben laten oprichten. Daar zou ook de Cunerakapel hebben gestaan. Over welke plek hebben we het dan precies? Er is een schilderij uit circa 1500 waarop Het Beleg van Rhenen te zien is. In de verte is op een heuvel een kapel zichtbaar, maar dat moet de St. Antoniuskapel op de Heimenberg zijn en niet de Cunerakapel op de zogenaamde Cuneraheuvel. Op een landkaart uit 1552 wordt ook alleen maar de naam Sint-Antoniuskapel op de Heimenberg vermeld en wordt de Cunerakapel niet vermeld!

Twee gangbare theorieën

Een theorie stelt dat ze begraven lag in de zogenaamde Cuneraheuvel in Rhenen. Daar zou de Cunerakapel hebben gestaan. Een opgraving ter plekke heeft echter nooit iets opgeleverd. Wellicht is deze theorie ingegeven door het bovengenoemde schilderij. De andere theorie is van later datum. De moord zou gepleegd zijn op landgoed Prattenburg bij Veenendaal, nog Rhenens grondgebied. De toenmalige eigenaar, de heer Asch van Wijck, zou dit verhaal rond 1840 in het leven hebben geroepen. Prattenburg bestond nog niet in de tijd van Cunera, de naam komt pas in 1502 in de archieven voor. Dit laat onverlet dat de plaats van het delict niet elders in dit gebied gepleegd kan zijn.

In het bos van Prattenburg?

Op de Caarte van den Slaperdijk streckende van de Stichtse bergen tot aan de hoogte van Gelderland (1705) zien we de Cuneereweg langs het huis Prattenburg lopen. De weg loopt door tot aan het begin van de Slaperdijk. Als we de kaart aan het

*De verovering van Rhenen
door Jan II van Kleef in 1499.*

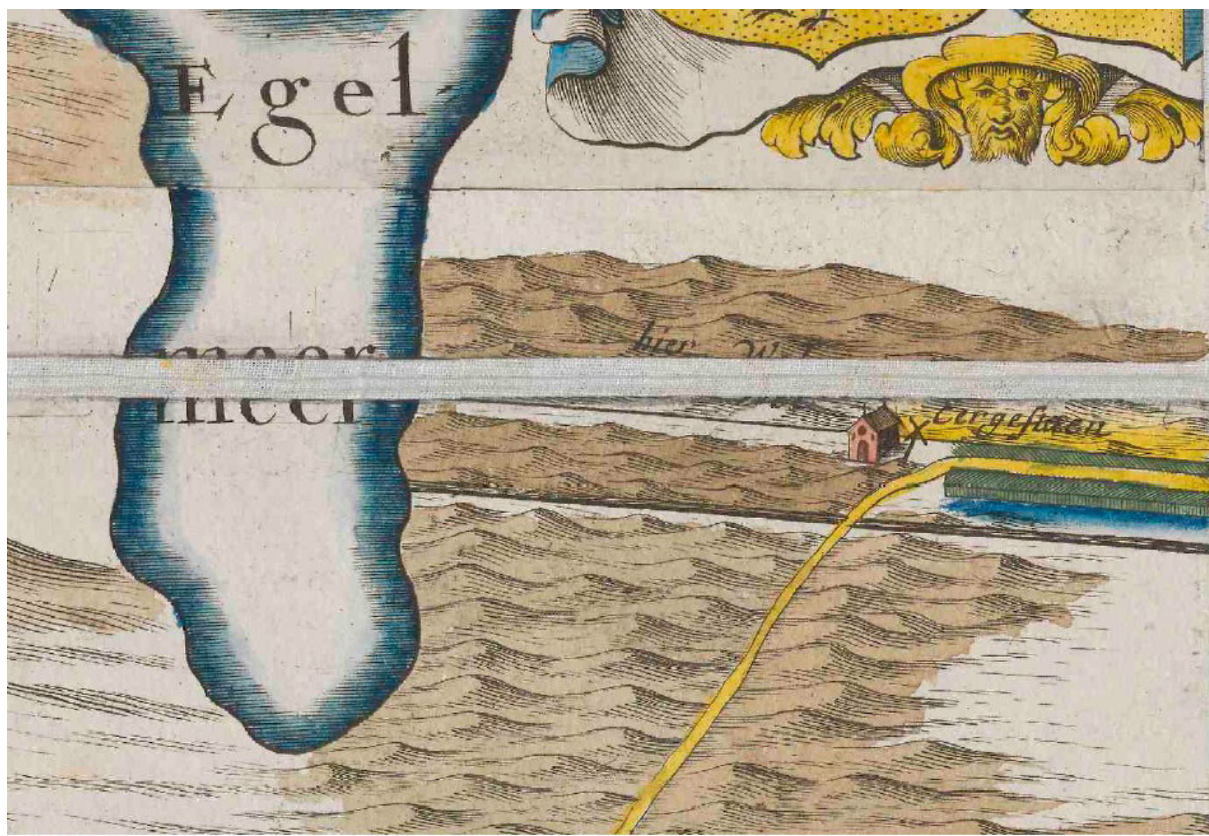

begin van de Slaperdijk uitvergroten zien we hier de woorden: hier wel-
 eer gestaan. We zien ook een kapel
 getekend met ervoor een paal met
 een dwarskruis. Op een perceelsna-
 menkaart van Veenendaal heet de
 bewuste plek eveneens De Kapel.
 Omdat de Cuneereweg hier eindigt
 moet dit de plaats van de Cuneraka-
 pel zijn geweest. Nog steeds komen
 vier paden op deze plek uit, dat er
 opwijst dat dit een bijzondere plek is.

De 'omweg' van Cunera

Op twaalf juni wordt Cunera her-
 dacht.¹ Volgens het verhaal zou
 op last van bisschop Willibrord
 op deze dag haar lichaam van-
 af de plek waar ze begraven lag
 naar de kerk van Rhenen zijn ver-
 voerd. De latere middeleeuwse

Boven: Fragment van de Caarte van den Slaperdijk uit 1705
 met daarop de weg langs Prattenburg naar de Kapel.
 Beneden: idem met daarop de kapel getekend.

De plaats bij het begin van de Slaperdijk waar de vroegere kapel stond.

jaarlijkse processie die hieraan herinnert liep volgens het Meertens Instituut als volgt: -Vanaf de Cunerakerk door de Westpoort, ongeveer langs de huidige Utrechtse-straatweg en de Rijsstraatweg naar Elst. Daar was de eerste statie. - Vandaar naar Prattenburg, waar Cunera vermoord zou zijn: de tweede statie. - Vervolgens trok de stoet over de weg die nog altijd Cuneraweg heet, door Achter-berg, naar de derde statie, de zogenaamde 'predixstoel bij ter Horst'. - Tenslotte liep men naar de kapel op het Cunerabergje, ten zuiden van de Cuneralaan in Rhenen: de vierde statie. Hiervandaan trok de processie door de Bergpoort weer terug naar de Cunerakerk.

Route door Amerongen?

Ook de inwoners van Amerongen waren betrokken bij de processie. In een acte uit 1531 is sprake van Roeloff Dirckx van Amerongen die op St. Oloffsdach Jan Jans neersloeg 'in die Renensche vaert toen die schutten van Amerongen te Renen reysen souden om dat heylichdom van Sinte Cunera te helpen indragen'. De Cuneraverering in Amerongen zien we ook terug op een muurschildering in de Andrieskerk aldaar. Als Amerongen betrokken was bij de ommegang dan heeft de route mogelijk ook door Amerongen gelopen en dan als volgt: vanaf Rhenen naar Elst en vervolgens richting Amerongen over de Oude Weg, via Onderlangs, naar de Zandvoort in Amerongen. Een belangrijke aanwijzing hiervoor is dat op de grens van Elst met Amerongen in de omgeving van het Hoge Huis een perceel voorkomt die de Cuneradries heet en een vlakbij gelegen perceel met de naam de Predixstoel. De route door Amerongen is niet helemaal duidelijk, maar hij liep ongetwijfeld langs de Andrieskerk. Dan via de Koenestraat² en het bos bij het Egelmeer naar de Cunerakapel. Vervolgens over de Cuneraweg langs Prattenburg en Achterberg weer terug naar de kerk van Rhenen.

Het gebeente van Cunera

Als het gebeente van Cunera, inclusief de wurgdoek, zich in de kerk van Rhenen had bevonden, zou alles bij de brand in 1400 verloren zijn gegaan. Waarschijnlijk lag het op dat moment nog in de kapel en werd het naderhand pas overgebracht naar de nieuwgebouwde kerk van Rhenen. Deze plechtige verplaatsing werd daarna jaarlijks herdacht in een processie. Na de Reformatie werden processies verboden en de ommegang werd in 1579 voor het laatst gehouden.

De afgelegen plaats

De afgelegen plek in het bos duidt op het volgende. In navolging van Maria Magdalena kozen vrouwen soms voor een teruggetrokken en vroom leven. Het grote voorbeeld hiervan is Bridget van Kildare, een belangrijke Ierse kluizenares, die volgens de legende aanvankelijk in een holte onder een eik leefde. Bridget bouwde later een klooster, geflankeerd door een majestueuze eik. Het toeval wil dat niet ver van de kapel, in Overberg, een boerderij heeft gestaan met de naam de Holle Boom. De verhalen rond Bridget laten een grote overeenkomst zien met de verhalen rondom Cunera. Net als Cunera is zij de beschermheilige van paarden en koeien en wordt haar voorspraak ingeroepen bij oogkwalen en ziekte onder het vee. We zien dat hier ook weer sprake is van een bepaalde verstrengeling met een verhaal over een andere heilige. De plek bij het Egelmeer moet van ouds al een belangrijke plaats zijn geweest. Het bewijs daarvoor is een oorkonde uit de 10e eeuw.

Een oude pelgrimsroute?

Als vóór 1400 haar relieken zich in de kapel op Prattenburg verbonden dan kan er vanuit Ingen eveneens een soort pelgrimsroute naar toe gelopen hebben. In Ingen stond de Commanderie van St. Jan. Die kloosterorde had o.a. tot doel bescherming te bieden aan pelgrims die onderweg waren. Vanuit Eck en Wiel liep er in Ingen vanaf Blijwerwe richting Commanderie, een weg die op een kaart uit 1648 de Heiligeweg heet. Hij liep achter de Commanderie langs naar de weg die naar het veer van Verhuizen loopt. Aan de overkant van de Rijn sluit de straat Zwijnsbergen aan op deze Verhuizensestraat. Via Zwijnsbergen, Franseweg, Paardenkop en de Bosweg kon men naar het bos bij het Egelmeer komen.

Het Egelmeer

Die oorkonde stamt uit 950. Daarin schenkt niemand minder dan Koning Otto I, de latere keizer van het Heilige Roomse Rijk, het gebied bij het Egelmeer aan het klooster in Engeren (Herfort, Duitsland.). Het klooster was drie jaar daarvoor gesticht door zijn moeder, koningin Mathilde, een afstammeling van Widukind, de grote tegenstander van Karel de Grote. In dit klooster te Enger zou dan ook Widukind begraven liggen. Het goed bij het Egelmeer was van oorsprong dus vorstelijk bezit. Het Egelmeer zelf was niet van belang, maar wel de plek waar de kapel stond³. Er is nog een aanwijzing dat het hier om een belangrijke plaats gaat en dat is de naam Egelmeer.

De naam Egelmeer

De naam heeft niets met egels of bloedzuigers te maken. De herkomst van de naam is geheel anders. Ik vergelijk de naam Egelmeer met die van een plaatsnaam in Limburg, genaamd Eygelshoven. Volgens de etymologiebank zou Eygel duiden op een naaldvormig grafmonument. Iets dergelijks vinden we in

Het Egelmeer in het Prattenburgse bos.

de plaatsnaam Igel (in 10e - 12e eeuw Egele) bij Trier, waar inderdaad nog altijd een dergelijk grafmonument staat. Ook bij Keulen en Mainz wordt een grafmonument Eygelstein genoemd. De genoemde monumenten hebben allemaal betrekking op de Romeinse tijd. Op een bord bij het Egelmeer wordt vermeld dat het Egelmeer zelfs al in de Romeinse tijd bestond en Aegil Marum heette⁴. Dat is de tijd waarin Cunera geleefd zou hebben († 340). Tijdens een van mijn tochtjes om de doorgaande Cunereroute te kunnen volgen, vonden mijn vriendin en ik bij toeval een natuurstenen en afgebikte? paal langs het pad, niet ver waar ooit de kapel stond. Tijdens de vele wandelingen in het gebied rond het Egelmeer heb ik nergens een dergelijke steen of paal gevonden.

Noten

1. Twaalf juni is ook de dag van de heilige Odulfus. Sint Odulfus is een Nederlandse heilige, die door schippers werd vereerd en de apostel der Friezen werd genoemd. Sint Odulfus genoot in de middeleeuwen een enorme verering. In het bisdom Utrecht was zijn feestdag zelfs een officiële vrije dag, met kermis en markt. Op de aflat van Cunera van 1475 wordt de Odulfusdag genoemd, maar niet op de aflat van 1451. Het is vreemd dat Cunera op deze dag wordt herdacht. Alle heiligen worden meestal herdacht op hun sterfdag. De sterfdag van Cunera is gesteld op 28 oktober. Dezelfde dag als de voorouder van gravin Adela, Alfred de Grote, koning der Angelsaksen die als heilige wordt vereerd in de Anglicaanse en de Oosters-orthodoxe Kerk.
2. Koene van Kune/Cune/Cunera = dapper
3. Widukind wordt beschouwd als een voorouder van Immed, de eerste man van Gravin Adela van Hamaland, die we al genoemd zagen in hoofdstuk 1. Bij Adela is er ook voor het eerst sprake van relikven van Cunera. Zij wilde daarop laten zweren tijdens een meningsverschil met haar zoon Meinwerk. We zien hier dus een verband met het Egelmeer, de voorouders van Adela en

De graftombe van Widukind in Enger (Duitsland).

de relikven van Cunera.
4. Ik heb proberen te achterhalen waar men dit op baseert. Helaas heb ik de bron niet kunnen achterhalen.

*Dit artikel is eveneens verschenen in het tijdschrift
De Baron van de Historische Kring Kesteren en Omstreken.*

Een natuurstenen paal vlakbij De Cunerakapel in het Prattenburgse bos.

